

ÖPPNA STUDIETRÄFFAR MED VIRVELVINDEN

Tema: Det osynliga arbetets konflikter

Tid: Onsdagen den 24:e februari 18.00 (träff 3/4)

Plats: India Däck Bokcafé, St Algatan 3, Lund (Bakom kulturen)

Info: Fristående diskussionsträffar för den revolutionära vänstern

Kontakt: vvv@virvelvinden.net

Text: "Kvinnorna och samhällsomstörtningen" (utdrag)
av Mariarosa Dalla Costa

Exploateringen av de oavlönade

Vi har velat ge en kort kommentar till den upproriska attityd som stadigt breder ut sig bland barn och ungdomar, särskilt bland dem med arbetarklassbakgrund och i synnerhet bland svarta, då vi anser att detta har ett nära samband med kvinnorörelsens kraftiga tillväxt och att det är något kvinnorörelsen själv måste ta i beaktande. Det rör sig här om ett uppror från dem som utestängts, som skilts ut av produktionssystemet, och som nu i handling uttrycker sitt behov av att förgöra de krafter som står i vägen för deras samhälleliga existens, men som denna gång sluter sig samman som individer.

Kvinnor och barn har utestängts. Den ena partens uppror mot exploatering genom utestängning står i proportion till den andras revolt.

När kapitalet värvade mannen och gjorde honom till lönearbetare, skapade det en spricka mellan honom och alla oavlönade proletärer som inte direkt deltar i samhällsproduktionen, och som därför ansågs oförmögna att utgöra subjekten i en samhällsrevolution.

Sedan Marx har det stått klart att kapitalet styr och utvecklas genom arbete; med andra ord, att grunden för det kapitalistiska samhället var lönearbetaren och hans eller hennes direkta exploatering. Vad som varken stått klart eller förutsatts av arbetarrörelsen är att det är just genom lönearbetet som exploateringen av de oavlönade har kunnat organiseras. Denna utsugning har blivit än mer effektiv då den har dolts av avsaknaden av lön. På detta sätt har lönen innefattat en större mängd arbete än vad som framgått vid fabriksförhandlingarna. Kvinnornas arbete framstår som bestående i personliga tjänster utan-

för kapitalets sfär. Kvinnorna tycktes lida enbart av manlig chauvinism, och verkade bli hunsade för att kapitalismen i allmänhet betydde »ojämlikhet« och »dåligt och orimligt uppförande«. Det fåtal (män) som lade märke till det, övertygade oss om att det handlade om »förtryck« men inte om utsugning. Men »förtrycket« skyldes en annan och mer genomgripande sida av det kapitalistiska samhället. Kapitalet utestängde inte barnen från hemmet och satte dem i skolan enbart för att de var i vägen för andras mer produktiva arbete eller endast för att indoktrinera dem. Kapitalets herravälde genom lönen tvingar varje arbetsför att tjänstgöra på ett sätt som är, om än inte omedelbart, så i sista hand till gagn för utvidgningen och utbyggnaden av kapitalets herravälde. Det är, i grunden, skolans avsikt. Vad gäller barn ges skenet av att deras arbete består i att lära sig för deras eget bästa.

Proletariatets barn har tvingats genomgå samma utbildning i skolorna. Detta är en kapitalistisk likriktning av de oändliga inlärningsmöjligheter som står till buds. Kvinnan har, å sin sida, isolerats i hemmet och tvingats utföra vad som anses vara okvalificerat arbete; arbetet att föda, uppfostra, disciplinera och förbereda arbetaren för produktionen. Hennes roll i samhällets produktionscykel förblir osynlig, då endast produkten av hennes arbete, arbetaren själv, är synlig. Själv är hon därigenom fången i förkapitalistiska arbetsförhållanden och avlönas aldrig.

Och när vi säger »förkapitalistiska arbetsförhållanden«, tänker vi inte endast på de kvinnor som måste använda sopkvast. Inte ens det bäst utrustade amerikanska kök återspeglar dagens tekniska utvecklingsnivå; på sin höjd återspeglar de artonhundratalets teknologi. Om du inte får betalt per

arbetstimme inom vissa begränsningar, bryr ingen sig om hur lång tid det tar dig att utträtta ditt arbete.

Detta medför inte endast en kvantitativ, utan också en kvalitativ skillnad gentemot andra typer av arbete, och det härrör från just den typ av vara som detta arbete är bestämt att producera. Inom det allmänna kapitalistiska systemet ökar inte arbetsproduktiviteten om inte en konfrontation mellan kapital och arbetarklass existerar: teknologiska uppfinningar och samarbete är på samma gång ett tillfälle till angrepp för arbetarklassen och ett tillfälle till kapitalistiskt gensvar. Men även om detta i allmänhet är sant för produktionen av varor, gäller det inte för denna speciella vara: arbetskraften. Om tekniska förändringar kan sänka mängden nödvändigt arbete och om arbetarklassens kamp inom industrin kan använda dessa förändringar för att få större ledighet, kan detsamma inte sägas om hushållsarbete; när kvinnan isolerad i hemmet måste avla, uppfostra och ta ansvar för barnen, frigör en ökad mekanisering av hushållsyrklar inte någon tid för kvinnan. Hon är ständigt i tjänst, för det finns inte någon maskin som tillverkar och tar hand om barn. En högre produktivitet inom hushållsarbetet kan därmed endast relateras till specifika tjänster, som matlagning, tvättning eller städning. Hennes arbetsdag saknar slut, inte på grund av att hon saknar maskiner, utan för att hon är isolerad.

Att befästa myten om den kvinnliga oförmågan

Med uppkomsten av det kapitalistiska produktionssättet hänvisades kvinnorna alltså till ett tillstånd av isolering, där hon stängdes in i familjens cell och i varje avseende gjordes beroende av män. Hon förnekades den fria löneslavens nya självständighet och blev kvar i ett förkapitalistiskt stadium av personlig beroendeställning, denna gång mer brutal då den stod i kontrast till den storskaliga, högt socialiserade produktion som nu tog överhanden. Det som ger intryck av att vara kvinnans oförmåga att utträtta vissa saker, att förstå vissa saker, har sitt ursprung i hennes historia, en historia som i vissa avseenden starkt liknar särskolans »efterblivna« barns. Då kvinnor blev avskurna från samhällsproduktionen och isolerade i hemmet, förnekades de alla möjligheter till socialt liv utanför grannskapet, och de berövades därigenom utbildning och kunskap om samhället. När kvinnor förvägras bredare kunskaper om organisering och planering av gemensamma industriella andra masskamper, förnekas de en grundläggande källa till utbildning: erfarenheten av samhällsrevolt. Denna erfarenhet utgörs i första hand av erfarenheten att lära känna sin kapacitet, sin makt och kapacitet, och den egna klassens makt. Således har den isolering kvinnor lidit av kommit att befästa myten om den kvinnliga oförmågan, både i samhället och hos dem själva.

Denna myt har för det första dolt att vid de tillfällen då arbetarklassen har kunnat organisera massaktioner i samhället, såsom räntestrejker och allmänna kamper mot inflation, har basen för detta alltid varit kvinnors ständiga informella organisering. För det andra har kvinnors stöd och organisering vid kamper inom den direkta produktionscykeln, både formellt och informellt, varit avgörande. Vid kritiska tillfällen kommer detta kvinnonätverk upp till ytan och utvecklas vidare av den »oförmögna kvin-

nans« begåvning, energi och styrka. Men myten lever vidare. I de fall då kvinnor tillsammans med män kunde utropas till segrare – genom att överleva (vid arbetslöshet) eller genom att överleva och vinna (vid strejk) – tillhörde segerbytet »hela« klassen. Kvinnor har sällan, om någonsin, fått någonting själva; sällan, om någonsin, har kampen haft som mål att i något avseende förändra hemmets maktstruktur och dess förhållande till fabriken. Oavsett strejker eller arbetslöshet – en kvinnas arbete upphör aldrig.

Livmoderns uppgift under kapitalismen

Tillintetgörandet av kvinnan som person har aldrig inneburit en så direkt minskning av hennes fysiska integritet som det kom att göra med kapitalismens uppkomst. Kvinnlig och manlig sexualitet lydde redan före kapitalismen under en rad former och förutsättningar. Men det förekom också effektiva preventivmetoder som oförklarligt har försvunnit. Kapitallet skapade familjen som kärnfamilj och underordnade där kvinnan under mannen, som den person som, genom att inte direkt delta i samhällsproduktionen, inte heller kan visa sig oberoende på arbetsmarknaden. Då detta blockerar alla hennes möjligheter till kreativitet och utveckling av arbetsförmågan, begränsas även uttrycken för hennes sexuella, psykologiska och känslomässiga oberoende.

Vi upprepar: aldrig tidigare har en sådan begränsning av kvinnans fysiska integritet ägt rum, vilket påverkar allt från hjärna till livmoder. Att i gemenskap med andra delta i produktionen av tåg, bilar eller flygplan är inte detsamma som att i avskildhet slita samma kvast på samma få kvadratmeter kök under århundraden.

Detta handlar inte om jämlikhet mellan män och kvinnor inom flygplansproduktionen, men tjänar till att belysa hur skillnaderna mellan de två exemplen inte bara avgör skillnaderna i kampformer, utan också visar på det som så länge varit osynligt: de olika former kvinnors strider har tagit sig i det förgångna. På samma sätt som kvinnor har berövats möjligheten att utveckla sin kreativa förmåga, är de bestulna på sitt sexualliv, vilket har omvandlats till uppgiften att reproducera arbetskraft. Samma iakttagelser som vi gjorde av den teknologiska nivån vad gäller hushållstjänster kan överföras på födelsekontrollen (liksom, för övrigt, hela det gynekologiska området), forskning som helt intill nyligen ignorerats, medan kvinnor har tvingats föda barn och förvägrats rätten till abort när de mest primitiva preventivmetoderna inte oväntat misslyckats.

Utifrån denna totala förminskning av kvinnan konstruerade kapitalet kvinnorollen och gjorde, inom familjen, mannen till verktyget för denna reduktion. Mannen som lönearbetare och familjeöverhuvud utgjorde det specifika instrumentet för den specifika exploatering som exploateringen av kvinnor innebär.

Arbetsdelningens homosexualitet

I detta avseende kan vi förklara hur degraderade förhållanden mellan män och kvinnor avgörs av den åtskillnad samhället har påtvingat man och kvinna, där kvinnan underordnas som objekt och ett »komplement« till mannen. Ur denna aspekt bör vi se kraften i den explosion av

inriktningar inom kvinnorörelsen, där kvinnor vill föra kampen mot män och inte längre önskar använda sin styrka för att upprätthålla sexuella förhållanden med dem, då varje sådant förhållande är frustrerande. En maktrelation utesluter varje möjlighet till tillgivenhet och intimitet. Samtidigt anses det i relationen mellan man och kvinna berättigat att med makt styra sexuell tillgivenhet och intimitet. I denna bemärkelse utgör gayrörelsen det mest omfattande försöket att särskilja sexualitet och makt.

Men homosexualiteten är samtidigt allmänt rotad i det kapitalistiska samhällets egen struktur; kvinnor i hemmen och män på fabriker och kontor, skilda från varandra under hela dagen, eller en typisk fabrik med tusen kvinnor och tio förmän, eller en sekreterarbyrå (med kvinnor, naturligtvis) som arbetar för femtio yrkesmän. Alla dessa situationer utgör redan en homosexuell ram för livet.

När kapitalet upphöjer heterosexualiteten till religion, gör den det samtidigt omöjligt för män och kvinnor att komma i kontakt med varandra både fysiskt och känslomässigt – och det undergräver därmed heterosexualiteten fränsett som en sexuell, ekonomisk och samhällelig disciplin.

Vi anser att det är från denna realitet vi måste utgå. Gayrörelsens genombrott har varit och är viktig för kvinnorörelsen just eftersom den gör det angeläget att för egen del hävda det specifika i kvinnokampen och att framför allt klargöra, på djupet, alla aspekter och samband i exploateringen av kvinnor.

Mervärdet och den sociala fabriken

Här vill vi peka på en ståndpunkt som den ortodoxa marxismen, i synnerhet i form av ideologi och praktik hos så kallade marxistiska partier, alltid har tagit för givet: när kvinnor stannar utanför samhällsproduktionen, alltså utanför den samhälleligt organiserade produktionscykeln, befinner de sig även utanför den samhälleliga produktiviteten. Med andra ord har kvinnans roll alltid ansetts vara den psykiskt underordnades, eftersom hon fränsett då hon har begränsat arbete utanför hemmet ansetts befinna sig utanför produktionen. I huvudsak tillför hon en rad bruksvärden i hemmet. Detta var i grunden även Marx synsätt, då han efter att ha iakttagit vad som skedde med de kvinnor som arbetade i fabriken drog slutsatsen att det vore bättre för dem att stanna i hemmet där det fanns en moraliskt högre levnadsform. Vad rollen som hemmafru egentligen innebär framgår inte klart hos Marx. Samtidigt har iakttagare lagt märke till att kvinnor från Lancashire, som har varit bomullsarbetare i över ett sekel, är mer sexuellt frigjorda och får större hjälp med hushållssysslor av sina män. Å andra sidan är kvinnorna i Yorkshires kolgruvedistrikt, där en låg procent kvinnor arbetar utanför hemmet, mer dominerade av sina män. Inte heller har de män som insett exploateringen av kvinnorna inom samhällsproduktionen gått steget längre och förstått kvinnornas exploatering i hemmet. Män är alltför komprometterade genom sitt förhållande till kvinnor. Detta är anledningen till att endast kvinnor kan definiera sig själva och gå vidare med kvinnofrågan.

Vi måste klargöra att inom lönearbetet skapar hushållsarbetet inte bara bruksvärde, utan är även centralt i produktionen av mervärde. Detta gäller för hela kvinnorollen som en personlighet som underordnats på alla nivåer – fysiskt, psykologiskt, och arbetsmässigt – och som har haft och fortsätter ha en tydlig och väsentlig plats i den kapitalistiska arbetsdelningen, genom att vara produktiv på samhällsnivån. Låt oss närmare undersöka kvinnorollen som en källa till samhällelig produktion, alltså till mervärdesskapande. Inledningsvis inom familjen.

Löneslaveriets produktivitet som uppbyggd på det oavlönade slaveriet

Det hävdas ofta, i samband med definitionen av lönearbete, att kvinnor i hushållsarbete inte är produktiva. I själva verket gäller det motsatta, sett till den enorma mängd samhällstjänster som den kapitalistiska ordningen omvandlar till privata aktiviteter, och som läggs på hemmafruar. Hushållsarbete är inte ett i sig »kvinnligt arbete«; en kvinna förverkligar inte sig själv i högre utsträckning, eller blir mindre utmattad, än en man av att tvätta och städa. Dessa är samhälleliga tjänster då de tjänar reproduktionen av arbetskraft. Och kapitalet har, just genom att institutionalisera familjestrukturen, »frigjort« mannen från dessa uppgifter så att han står fri att »tjäna« tillräckligt för att en kvinna ska kunna reproducera honom som arbetskraft. Det har således gjort män till löneslavar, i den utsträckning som det har lyckats samla hushållstjänsterna hos familjens kvinnor, och genom samma process har det kunnat kontrollera tillströmningen av kvinnor på arbetsmarknaden. I Italien är kvinnor fortfarande oumbärliga i hemmet, och kapitalet behöver ännu denna familjeform. På den nuvarande europeiska utvecklingsnivån, och i synnerhet i Italien, föredrar kapitalet fortfarande att importera sin arbetskraft – miljontals män från underutvecklade områden – medan kvinnorna samtidigt lämnas kvar i hemmet. Kvinnorna är inte till nytta endast då de utför hushållsarbete oavlönat och utan att strejka, utan också genom att de alltid tar emot dem som periodvis fördrivs från sina arbeten i ekonomiska kristider. Familjen, denna modersfamn som alltid står öppen att hjälpa och skydda, har i själva verket utgjort den bästa garantin för att de arbetslösa inte omedelbart blir en hord av subversiva outsiders.

De organiserade partierna inom arbetarrörelsen har varit noggranna med att inte resa frågan om arbete inom hemmet. Fränsett det faktum att kvinnor alltid behandlats som en lägre stående livsform, även på fabriker, skulle det att ta upp frågan vara liktydigt med att utmana hela grunden för fackföreningarna som sysslar (a) endast med fabriken, (b) endast med avgränsad och avlönad arbetsdag, och (c) endast med den del av lönen som vi får och inte med den del av lönen som åter tas ifrån oss, dvs. inflationen. Arbetarklassens partier har alltid tvingat kvinnor att skjuta upp sin frigörelse till en avlägsen framtid, och gjort frigörelsen beroende av de framsteg som männen vinner för »sig själva« i en kamp vars räckvidd begränsas av dessa partier.

I verkligheten har varje fas i arbetarklassens kamp på

nytt befäst underordningen och utnyttjandet av kvinnor, om än på en högre nivå. Förslaget om pensioner för hemmafruar (vilket får oss att undra: varför inte en lön i stället) visar endast på den fullständiga beredvilligheten hos dessa partier att fortsätta institutionalisera kvinnor som hemmafruar och män (och kvinnor) som löneslavar.

Nu bör det ha framgått att ingen av oss tror att emancipation, frigörelse, kan uppnås genom arbete. Arbete är alltid arbete, både inom och utanför hemmet. Löntagarens oberoende innebär endast att vara en »fri individ« för kapitalet, vilket inte gäller i mindre utsträckning för kvinnor än för män. De som argumenterar för att frigörelsen för arbetarklasskvinnor står att finna i ett arbete utanför hemmet är en del av problemet, inte lösningen. Att vara slav vid det löpande bandet innebär inte en frigörelse från slaveriet vid köksbänken. Att förneka detta är att också förneka slaveriet vid löpande bandet, vilket åter bevisar att utan kunskap om hur kvinnor exploateras, kan exploateringen av männen inte heller förstås. Men denna fråga är så avgörande att den kommer att beröras separat. Det vi här vill göra tydligt är att genom att inte betala löner för det vi producerar i en kapitalistiskt organiserad värld, döljs kapitalistens gestalt bakom makens. Maken framstår som den enda mottagaren av hushållstjänsterna, vilket ger hushållsarbetet en dubbeltydig och slavliknande karaktär. Maken och barnen blir, genom sin kärleksfulla inblandning, sin kärleksfulla utpressning, kvinnans främsta för män, de som omedelbart kontrollerar detta arbete.

Maken har en benägenhet att läsa tidningen och vänta på att få middagen lagad och serverad även i de fall då hans fru förvärvsarbetar och kommer hem samtidigt. Det är tydligt att den specifika form av exploatering som hushållsarbete utgör kräver en specifik form av kamp, nämligen kvinnokamp inom familjen.

Om vi inte lyckas inse att familjen är själva stöttepelaren i den kapitalistiska arbetsordningen, och begär misstaget att endast se den som en överbyggnad, som är helt beroende av kampens stadier på fabrikena, kommer vi att få en haltande revolution som alltid vidmakthåller och förvärrar en grundläggande motsättning i klasskampen, en motsättning som fyller en funktion i kapitalismens utveckling. Vi skulle med andra ord åter begå misstaget att se oss själva endast som skapare av bruksvärde och att betrakta hemmafruar som skilda från arbetarklassen. Så länge hemmafruar anses stå utanför klassen, förblir klasskampen begränsad, hindrad och oförmögen att verka fullt ut. Uppgiften är inte att utarbeta detta vidare här, men genom att synliggöra och fördöma hushållsarbetet som en maskerad form av produktivt arbete, reses en rad frågor som rör både kvinnokampens mål och strategier.

Att socialisera den isolerade arbetarens kamp

I själva verket, skulle det krav som nu borde följa, nämligen »avlöna vårt hushållsarbete«, löpa risken att, med tanke på nuvarande maktförhållanden i Italien, ge intryck av att vilja befästa grunden för det institutionaliserade slaveriet som skapas genom att hushållsarbetet kan förutsättas – därför skulle ett sådant krav knappast kunna fungera

som ett mobiliserande mål i praktiken.

Frågan är i stället hur kampformer kan utvecklas som inte bara lämnar hemmafrun hemma i lugn och ro, på sin höjd beredd att delta i tillfälliga gatudemonstrationer, i väntan på en lön som aldrig skulle återgälda något; snarare måste vi finna kampformer som verkligen bryter ned denna struktur av hushållsarbete, fullständigt avvisar det, förkastar vår roll som hemmafruar och hemmet som vår tillvaros enklav, eftersom problemet inte endast är att upphöra med detta arbete, utan att krossa hela husmodersrollen. Utgångspunkten är således inte hur hushållsarbetet kan bli mer effektivt, utan att finna en framskjutet plats i striden; det vill säga inte en högre produktivitet inom hushållsarbetet, utan en mer subversiv kamp.

För att genast kullkasta förhållandet mellan den tid som avsätts för hushållsarbete och den tid som rör annat: det är inte nödvändigt att varje dag spendera tid på att stryka lakan och gardiner, att skura golven blanka eller att damma. Och ändå gör många kvinnor just detta. Uppenbarligen är det inte för att de är enfaldiga: låt oss här påminna om den tidigare parallellen med särskolan. I själva verket ligger deras enda möjlighet att skapa sig en identitet inom detta arbete, eftersom kapitalet har avskurit dem från den organiserade samhällsproduktionen, vilket vi tidigare påpekat.

Att vara avskild från samhällsproduktionen får inte automatiskt som följd att också vara avskild från samhällskampen: däremot tar denna kamp tid från hushållsarbetet och erbjuder samtidigt en alternativ identitet åt kvinnan som tidigare endast kunde finna den inom hushållets enklav. I kampens gemenskap, upptäcker och utövar kvinnorna makt som i sak ger dem en ny identitet. Denna nya identitet innebär, och kan endast komma att föra med sig, en ökad grad av makt i samhället...

Varje plats för strid utanför hemmet erbjuder, just för att varje sfär av den kapitalistiska ordningen tar hemmet för givet, kvinnorna en chans till attack: fabriksmöten, kvartersmöten, studentförsamlingar – var och en av dessa är fullgoda platser för kvinnokampen, där kvinnor kan möta och konfrontera män, inte som kvinnor mot män, utan som individer, snarare än mor- far, son- dotter, med alla de möjligheter detta bjuder att utanför hemmet kunna kullkasta de motsättningar och besvikelser som kapitalet har velat låta brisera inom familjen.

Arbetsvägran

Således måste vi vägra att se hushållsarbetet som kvinnoarbete, ett arbete som tvingats på oss, som vi själva aldrig uppfunnit, som aldrig avlönats och där vi har fått utstå absurda arbetstider, tolv, tretton timmar per dag, för att vi skulle tvingas kvar i hemmet.

Vi måste bege oss hemifrån. Vi måste avvisa hemmet för att förena oss med andra kvinnor, för att kämpa mot alla de situationer där det förutsätts att kvinnor stannar i hemmet, för att knyta an till den kamp som förs av alla i dessa små getton, vare sig gettot är ett daghem, en skola, ett sjukhus, ett äldreboende eller slummen. Att överge hemmet är redan i sig självt en form av kamp, sedan de

sociala tjänster vi utför där inte längre skulle bli utförda under sådana förhållanden. På så sätt skulle alla de som arbetar utanför hemmet kräva att den börda vi hittills har burit läggs där den hör hemma – på kapitalets skuldror. Denna förändring av kampens förutsättningar kommer att bli än mer våldsamt ju mer kraftfullt vägran till hushållsarbete sker från kvinnornas sida: kraftfullt, bestämt och på massnivå.

Arbetarklassfamiljen är en svårare nöt att knäcka, eftersom den utgör ett stöd för arbetaren i egenskap av arbetare och därigenom ett stöd för kapitalet. Klassens understöd och överlevnad beror på denna familj – men på kvinnans bekostnad gentemot sin egen klass. Kvinnan är löneslavens slav, och hennes slaveri säkrar hennes mans slaveri. Liksom fackföreningen skyddar familjen arbetaren, men den tryggar samtidigt att han och hon aldrig kommer att bli något annat än arbetare. Och det är därför den kamp som arbetarklasskvinnan för mot familjen är avgörande.

Att möta andra kvinnor som arbetar inom och utanför hemmet ger oss nya tillfällen till kamp. I den utsträckning vår kamp är en kamp emot arbete, kan den innefattas i den strid arbetarklassen utkämpar mot det kapitalistiska lönearbetet. Men i den utsträckning exploateringen av kvinnor genom hushållsarbete har haft sin egen specifika historia, knuten till kärnfamiljens överlevnad, kan denna kamps specifika förlopp, vilken måste leda till att kärnfamiljen såsom den formats av den kapitalistiska samhällsordningen förgörs, tillföra en ny dimension till klasskampen...

Kvinnorna och kampen för att slippa arbeta

Låt oss sammanfatta. Hemmafruns roll, bakom vilken samhälleligt arbete finns gömt, måste förgöras. Men våra alternativ är begränsade. Fram tills nu har myten om den kvinnliga oförmågan, som har sitt ursprung i den isolerade kvinnan, beroende av någon annans lön och därför formad av någon annans medvetande, brutits endast av en handling: kvinnan som tjänar sitt eget levebröd, bryter det personliga ekonomiska beroendet, ger henne en självständig erfarenhet av världen utanför hemmet och utför samhälleligt arbete i en samhällsstruktur, antingen i fabriken eller på kontoret och där inleder sina egna former av samhällsrevolt jämte klassens traditionella former. Kvinnorörelsens uppkomst innebär ett förkastande av detta alternativ.

Kapitalet griper nu efter samma drivkraft som skapade kvinnorörelsen – miljontals kvinnors förkastande av sina traditionella platser och utökande av arbetsstyrkan med fler kvinnor. Kvinnorörelsen kan endast utvecklas i opposition till detta. Genom sin blotta existens framställer den och måste med större tydlighet visa det faktum att kvinnor förkastar myten om frigörelse genom arbete.

För nu har vi arbetat tillräckligt. Vi har skördat miljarder ton bomull, diskat miljarder smutsdiskar, skrubbat miljarder golv, maskinskrivit miljarder ord, installerat miljarder radioapparater, tvättat miljarder blöjor för hand och i maskin. Var gång de gett oss tillträde till en traditionellt manlig bastion, har vi utsatts för en ännu en nivå av exploatering. Här kan vi på nytt dra en parallell, även om situationerna skiljer sig åt, mellan tredje världens underutveckling och underutvecklingen i storstaden, eller för att var mer precis, i storstadens kök. Kapitalistisk planering erbjuder den tredje världen att få »utvecklas«; att den utöver nuvarande vändor ska tvingas genomgå den plåga som följer med varje industriell motrevolution. Kvinnor i storstaden har erbjudits samma »hjälp«. Men de av oss som har tagit oss utanför hemmet för att vi varit tvungna eller för att tjäna extra eller för att bli ekonomiskt beroende, har varnat de andra: inflationen har naglat fast oss vid det här jävla skrivbordet eller vid det här löpande bandet, och där finns ingen frälsning. Vi måste vägra den utveckling de erbjuder oss. Men den arbetande kvinnans kamp handlar inte om att återgå till hemmet, hur lockande det än kan te sig en måndagsmorgon, inte heller är det hemmafruns kamp för att byta fängelsevistelsen i ett hus mot att fjättras vid skrivbord och maskiner, hur lockande det än verkar jämfört med ensamheten i en tolvrumslägenhet.

Kvinnor måste fullt ut upptäcka sina möjligheter, som varken handlar om att stoppa strumpor eller att bli sjökapten. Visst kan vi önska oss dessa saker, men i dag kan de endast återfinnas i kapitalets historia.

Den utmaning kvinnorörelsen står inför är att finna kampmetoder som, medan de frigör kvinnan från hemmet, å ena sidan undviker ett dubbelt slaveri och å den andra förhindrar ännu en grad av kapitalistisk kontroll och organisering. Detta är den slutgiltiga skiljelinjen mellan reformistisk och revolutionär politik inom kvinnorörelsen.

Det har till synes funnits få kvinnliga genier. Det har inte varit möjligt, då det genom kvinnornas avskildhet från samhällsprocessen inte går att se några frågor på vilka de skulle ha kunnat utöva sitt geni. Nu finns det en sådan fråga, kampen i sig.

Freud hävdade att varje kvinna från födseln lider av penisavund. Han glömde tillägga att denna känsla av avundsjuka först börjar i det ögonblick hon uppfattar att det att ha en penis på något sätt är liktydigt med att ha makt. I än mindre utsträckning insåg han att fallos traditionella betydelse gick in i ett helt nytt skede då åtskillnaden mellan man och kvinna blev en kapitalistisk indelning.

Och det är här vår kamp tar sin början.